

УДК 343.14

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v2.2025.29>**Р. С. Мкртчян***orcid.org/0000-0001-7524-7401**кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри правових дисциплін**Херсонського інституту Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»***С. Ю. Попов***orcid.org/0009-0004-7581-1024**кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правових дисциплін**Херсонського інституту Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»***О. О. Горішній***orcid.org/0000-0001-9867-7199**кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правових дисциплін**Херсонського інституту Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

ІНСТИТУТ УГОД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Вступ. У контексті демократизації та євроінтеграції України, а також з метою створення ефективного механізму захисту прав людини, в кримінальному процесуальному законодавстві України було виокремлено спеціальний розділ, присвячений особливим порядкам кримінального провадження, зокрема – провадженню на підставі угод. Законодавче закріплення інституту угод відбулося з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України 2012 року. Наразі цей інститут уже понад одинадцять років використовується на практиці, що дало поштовх до накопичення суттєвої бази теоретичних досліджень щодо його дієвості та ефективності.

Попри позитивні тенденції, пов'язані зі збільшенням кількості укладених угод та покращенням їхнього змісту, стверджувати про повноцінне впровадження цього інституту у правозастосовну діяльність поки що передчасно. На сьогодні ще триває процес формування сталої практики його застосування. До того ж, як свідчать теоретичні дослідження та практика, сторони кримінального провадження та інші його учасники досі припускаються помилок під час ініціювання, укладення та виконання угод, навіть з огляду на тривале функціонування інституту.

Стан наукового опрацювання. Дослідження інституту угод у кримінальному процесі України вже стала предметом дослідження таких науковців, як Ю.В. Баулін, В.О. Гринюк, Ю.М. Дьомін, О.О. Леляк, В.Т. Маляренко, Н.В. Нестор,

Р.В. Новак, В.Т. Нор, Є.В. Повзик, Г.Ю. Саєнко, В.Я. Тацій, І.А. Тітко та інші. Водночас питання вироблення єдиного підходу до реалізації положень щодо інституту угод, подолання проблем правозастосування та усунення правових колізій залишаються актуальними й потребують подальшого дослідження як на теоретичному, так і на практичному рівні.

Мета і завдання статті полягають у дослідженні законодавчих норм, що регулюють інститут угод у кримінальному процесі України; виявленні проблемних моментів, які виникають при застосуванні цих норм.

Виклад основного матеріалу. Серед багатьох інститутів, які з'явилися з прийняттям Кримінального процесуального кодексу (далі КПК України) [1] у 2012 році інститут угод безсумнівно посідає одне з найважливіших місць оскільки сприяє наближенню до світових демократичних стандартів кримінального провадження.

Як справедливо зазначає А.Ю. Доценко, впровадження інституту угод у кримінальному провадженні стало наслідком, з одного боку, запозичення прогресивного міжнародного досвіду щодо вирішення проблеми затягування судового розгляду та підвищення загальної ефективності кримінального процесу, а з іншого — необхідністю дотримання міжнародно-правових стандартів. Впровадження цього інституту є вагомим кроком у напрямі розширення процесуальних прав і можливостей сторін у межах кримінального провадження [2, с. 100].

М.Й. Вільгушинський та М.В. Сіроткіна вказують, що законодавче визначення підстав і порядку застосування угоди про примирення між підозрюваним чи обвинуваченим і потерпілим є важливим аспектом реалізації принципу диспозитивності згідно з КПК України. Це сприяє значному підвищенню ефективності кримінального судочинства та вирішенню ключових питань у кримінальному процесі з боку потерпілого [3, с. 98].

Угода про примирення – це домовленість між потерпілим і стороною захисту, у рамках якої сторони погоджують умови відповідальності підозрюваного або обвинуваченого за умови виконання ним дій, що сприяють відшкодуванню шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Особливістю такої угоди є те, що її укладення залежить не лише від вирішення питань щодо відновлення майнових інтересів потерпілого, а й від задоволення його моральних потреб, таких як відчуття безпеки, розкаяння підозрюваного чи обвинуваченого, зникнення міжособистісного конфлікту та інших [4].

Згідно з нормами КПК України, існують два види угод:

1) угода про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим;

2) угода між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим щодо визнання винуватості.

В частині 3 статті 469 КПК України зазначено, що примирення можливе в трьох випадках: при кримінальних проступках, нетяжких злочинах та в кримінальних провадженнях, що здійснюються у формі приватного обвинувачення [1].

Згідно з Кримінальним кодексом України (ст. 46), особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності на підставі примирення, якщо вона вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, за умови, що ці правопорушення не належать до корупційних, не пов'язані з порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, скоєні особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, або були під впливом лікарських засобів, що знижують увагу та швидкість реакції. Звільнення від кримінальної відповідальності можливе, якщо особа примирилася з потерпілим і відшкодувала завдані збитки чи усунула заподіяну шкоду [5]. Якщо майнову шкоду завдано юридичній особі, угода укладається з її керівником або іншою уповноваженою особою.

У рамках угоди про примирення сторони повинні визначити: кваліфікацію кримінального правопорушення; розмір шкоди, завданої правопорушенням; строк відшкодування шкоди або перелік інших дій, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язаний виконати на користь потер-

пілого, строк їх виконання, узгоджене покарання та згоду сторін на його призначення [1].

Відповідно до частини 1 статті 469 КПК України, ініціювати укладення угоди про примирення можуть чітко визначені особи – потерпілий, підозрюваний або обвинувачений. Однак щодо суб'єктного складу осіб, які можуть укладати угоди про примирення, необхідно зробити деякі уточнення. Так, згідно з частиною 1 статті 55 КПК України, потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральну, фізичну або майнову шкоду, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнову шкоду. Як зазначено в абзаці 2 пункту 3 Постанови Пленуму Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» від 11.12.2015 № 13 [6], угода про примирення може бути укладена з юридичною особою (потерпілим), незалежно від її організаційно-правової форми та форми власності, за умови, що кримінальне правопорушення спричинило їй майнову шкоду. Представником юридичної особи відповідно до частини 2 статті 58 КПК України може бути керівник юридичної особи, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за дорученням керівника на підставі довіреності для представництва, а також особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні відповідно до укладеної з нею угоди про представництво [1].

У випадку угоди про примирення особливого значення набуває питання рівності сторін. З цим погоджується І.В. Діков, який вказує, що при примиренні існує певна рівність між сторонами, які повинні спільно ініціювати процес примирення та спільно вживати заходів для досягнення згоди. Тобто, обидві сторони повинні бути зацікавлені в укладенні угоди та активно сприяти досягненню позитивних результатів. Не лише потерпілий має вибачити підозрюваного чи обвинуваченого й примиритися з ним, але й підозрюваний або обвинувачений має проявити ініціативу в процесі досягнення угоди про примирення, що, в свою чергу, свідчить про його каяття та зниження суспільної небезпеки чи відшкодування збитків [7, с. 96–97].

У цьому контексті недосконалою виглядає законодавча норма, яка стосується прав підозрюваного, оскільки очевидно, що на відміну від потерпілого, який має чітко визначене процесуальне право примиритися з підозрюваним і, як результат, укласти угоду (ч. 4 ст. 56 КПК України), підозрюваний згідно з частиною 3 статті 42 КПК України цього права позбавле-

ний. Частина 1 статті 469 КПК України чітко встановлює, що ініціювати укладення угоди про примирення можуть лише визначені особи – потерпілий, підозрюваний або обвинувачений. Натомість самі домовленості щодо угоди про примирення можуть проводитися потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, їх захисниками та представниками або за допомогою інших осіб, узгоджених сторонами кримінального провадження (за винятком слідчого, прокурора чи судді) [1].

Ця законодавча норма неодноразово ставала предметом наукових досліджень, і в численних роботах підкреслювалося, що лише потерпілий, підозрюваний або обвинувачений мають право ініціювати укладення угоди про примирення. Порушення цього положення часто призводило до відмови в затвердженні угоди.

На нашу думку, основними умовами для укладення таких угод є добровільність, наявність достатньої кількості доказів у справі та співрозмірність умов відшкодування шкоди. Так, у Постанові Пленуму Верховного Суду від 2 липня 2004 року зазначено, що «судам рекомендується широко використовувати інститут примирення у справах цієї категорії». Примирення між винною особою та потерпілим (потерпілими) слід трактувати як акт прощення, що є результатом вільного волевиявлення потерпілого, що виключає будь-який неправомірний вплив. При цьому не має значення, хто був ініціатором цього процесу і з яких мотивів (п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності») [8].

Після того, як потерпілий або підозрюваний (обвинувачений) виявляє бажання примиритися з протилежною стороною, до процесу примирення можуть залучатися інші особи для узгодження конкретних деталей. Однак залучення цих осіб не обмежує можливості ініціаторів примирення вести переговори самостійно. Окрім захисника і представника, інтереси сторін можуть бути представлені іншими особами, яких не заперечують учасники процесу. До таких осіб можна віднести, зокрема, представників медіаційних центрів (медіаторів), а також осіб, які мають авторитет на певній території, наприклад, священників, лікарів, громадських діячів тощо. Однак важливо, що примирення повинно відбутися саме між потерпілим і винною стороною, а не з іншими учасниками кримінального процесу.

Ключовим моментом є те, що після підписання угоди про примирення потерпілий позбавляється права вимагати притягнення винного до кримінальної відповідальності за скоєне правопорушення чи змінювати вимоги щодо відшко-

дування шкоди (ч. 2 ст. 473 КПК України) [8].

Після того, як ініційовано укладення угоди про примирення, наступним кроком є складання її змісту. Текст угоди повинен відповідати вимогам чинного законодавства. Одним з обов'язкових елементів угоди є визначення розміру шкоди, завданої потерпілому. Якщо підозрюваний (обвинувачений) відшкодовує шкоду у грошовій формі, розмір шкоди має бути зазначено в грошовому еквіваленті. Крім того, угода може містити умови щодо розбиття суми відшкодування на частини, які повинні здійснюватися у певні періоди (наприклад, щомісяця чи поквартально). У цьому випадку сторони повинні чітко узгодити конкретні дати, до яких повинні бути виконані платежі, аж до повного відшкодування завданих збитків, що може включати, наприклад, період до одужання потерпілого. Важливо, щоб підозрюваний чи обвинувачений виконали всі претензії потерпілого. Задоволення вимог потерпілого може здійснюватися частинами протягом визначеного сторонами періоду.

Ще одним обов'язковим елементом угоди є визначення строку відшкодування шкоди чи переліку дій, що не пов'язані з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язується виконати на користь потерпілого. При цьому строки виконання таких дій також повинні бути чітко визначені.

Науковці мають різні погляди щодо цього питання. Наприклад, Є.В. Повзик пропонує доповнити ст. 471 КПК України положенням, яке зазначало б, що строк відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також виконання дій, не пов'язаних із відшкодуванням шкоди, не можуть перевищувати строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за скоєне правопорушення [9, с. 15]. Інші вчені стверджують, що відшкодування шкоди можна відстрочити на певний період [10, с. 227; 11, с. 96–98; 12, с. 117], оскільки підозрюваний чи обвинувачений не завжди має можливість повністю відшкодувати шкоду через скрутне фінансове становище. Однак, на нашу думку, шкода має бути повністю відшкодована до того, як вирішується питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, оскільки це є гарантією для потерпілого, що збитки будуть відшкодовані. Тобто, на відміну від поглядів тих вчених, які підтримують можливість відстрочення відшкодування шкоди, ми вважаємо, що відсутні гарантії того, що матеріальне становище підозрюваного чи обвинуваченого покращиться, і він зможе здійснити необхідні виплати в майбутньому.

Процес укладення угоди про примирення має чітко визначену процесуальну форму. Коли на стадії досудового розслідування прокурор або

слідчий, за згодою прокурора, отримують інформацію про готовність сторін до укладення такої угоди, вони можуть, з огляду на підстави, визначені у ст. 45 КК України, прийняти рішення щодо направлення кримінального провадження до суду для вирішення питання про можливе звільнення особи від кримінальної відповідальності (закриття кримінальної справи). Це може статися у випадках дійсного каяття (ст. 45 КК України), примирення з потерпілим (ст. 46 КК України) або передачі особи на поруки колективу підприємства, установи чи організації (ст. 47 КК України), а також у випадку, якщо йдеться про неповнолітнього і застосовуються примусові заходи виховного характеру, як це передбачено ст. 447 КПК України [1; 5].

У подальшому, прокурор під час підтримання державного обвинувачення в суді може врахувати факт укладення угоди про примирення між підсудним і потерпілим, а також дієве каяття підсудного та відшкодування заподіяної матеріальної чи моральної шкоди. Це може стати підставою для прокурора запропонувати суду такі дії: 1) після закінчення судового слідства подати клопотання про закриття справи за вищезгаданими підставами, 2) у ході судових дебатів, мотивуючи міру покарання, запропонувати врахувати наслідки примирення та відшкодування шкоди як обставини, що пом'якшують покарання, на підставі ст. 66 КК України [5].

Тепер варто звернути увагу на угоду про визнання винуватості, яка є важливою частиною кримінального процесу. Угода про визнання винуватості – це договір між прокурором та підозрюваним (обвинуваченим), в якому обидві сторони погоджують умови відповідальності підозрюваного або обвинуваченого, залежно від його поведінки після початку кримінального провадження чи після вручення письмового повідомлення про підозру, зокрема щодо його співпраці у викритті інших осіб, причетних до кримінального правопорушення. Такий інститут має на меті заохочення осіб, які вчинили злочини, до співпраці з правоохоронними органами.

Угода про визнання винуватості може бути ініційована як прокурором, так і підозрюваним або обвинуваченим. Згідно з ч. 4 ст. 469 КПК України, угода про визнання винуватості може бути укладена у кримінальних провадженнях щодо:

1. Кримінальних проступків, нетяжких злочинів та тяжких злочинів (окрім кримінальних проваджень щодо корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією);

2. Корупційних кримінальних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією, за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи (осіб) у вчиненні корупційного

кримінального правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, з підтвердженням цієї інформації доказами, а також за умови повного або часткового відшкодування завданого збитку або шкоди;

3. Корупційних кримінальних проступків, нетяжких або тяжких корупційних злочинів, а також правопорушень, пов'язаних з корупцією, при відсутності співучасті, що підтверджується матеріалами кримінального провадження, і за умови повного відшкодування завданого збитку чи шкоди;

4. Особливо тяжких злочинів, вчинених групою осіб, організованою групою або злочинною організацією, за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим, який не є організатором, злочинних дій інших учасників групи чи організації, якщо надана інформація підтверджується доказами [1].

Ця угода має суттєве значення для забезпечення ефективності правосуддя, оскільки вона дозволяє не тільки полегшити процес покарання для осіб, що співпрацюють із правоохоронними органами, а й сприяє викриттю інших злочинів.

Наведеним правилам укладення угоди про визнання винуватості можна дати цілком обґрунтоване пояснення, оскільки вони охоплюють ситуації, коли такий механізм є дійсно доцільним і ефективним.

Зокрема, угода про визнання винуватості може бути укладена не лише у випадках, передбачених чинним законодавством для конкретних злочинів, а й у випадках, коли кримінальне правопорушення завдало шкоди лише державним чи суспільним інтересам. Однак укладення такої угоди у провадженнях, пов'язаних з уповноваженими особами юридичних осіб або злочинцями, що завдали шкоди державним чи суспільним інтересам або правам та інтересам окремих осіб, допускається тільки за наявності письмової згоди всіх потерпілих [1].

Крім того, угода про визнання винуватості не може бути укладена, якщо підозрюваний чи обвинувачений є організатором злочину в рамках кримінальних проваджень щодо корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією, за винятком випадку укладання угоди на підставі п. 2 ч. 4 ст. 469 КПК України, за умови, що особа викриває іншого організатора такого злочину.

Що стосується змісту угоди про визнання винуватості, то вона зазвичай складається з трьох частин: вступної, описової та заключної.

У вступній частині вказується посадова особа органів прокуратури, яка уклала угоду з боку обвинувачення, а також особисті дані обвинуваченого (підозрюваного), зокрема його прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження.

В описовій частині угоди зазначаються фактичні обставини вчиненого правопорушення, такі як час, місце вчинення та інші обставини, що підлягають доказуванню на момент укладення угоди, а також правова кваліфікація вчиненого діяння. Окремим пунктом в угоді визначається беззаперечне визнання винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення, причому це має бути детально описано.

В заключній частині угоди вказується дата та місце її укладення, а також підписи сторін, що підтверджують згоду на умови угоди.

Варто погодитися з Д.І. Минюк, оскільки на його думку, в угоді про визнання винуватості мають бути чітко зазначені важливі аспекти, зокрема кваліфікація злочину, беззаперечне визнання винуватості підозрюваним чи обвинуваченим, обов'язки щодо співпраці з правоохоронними органами, узгоджене покарання та згода на його призначення [13, с. 135]. Це важливо для того, щоб угода мала юридичну силу та сприяла досягненню мети кримінального провадження – ефективному розкриттю злочинів.

Крім того, особа має бути проінформована про кримінальну відповідальність за умисне невиконання умов угоди та можливість скасування вироку, що підтверджує угоду. Це важливо для запобігання ситуаціям, коли укладення угоди може бути сприйняте як лише формальність з боку слідства або прокуратури, без реального співробітництва підозрюваного.

Щодо практичних аспектів укладення угоди, то дійсно, практика показує, що більшість угод укладаються за умови беззаперечного визнання винуватості в суді. Однак, як зазначає Д.І. Минюк, це може створювати певний тиск на підозрюваних чи обвинувачених, оскільки вони можуть бути змушені укласти угоду з метою пом'якшення покарання. У цьому контексті важливо, щоб суд на стадії затвердження угоди ретельно перевіряв, чи є ця угода добровільною і чи не була укладена під тиском з боку слідства чи прокуратури.

Таким чином, забезпечення добровільності укладення угоди є важливим аспектом, за який несе відповідальність суд, перевіряючи усі обставини та погоджуючи угоду з підозрюваним чи обвинуваченим.

Згідно з ч. 7 ст. 474 КПК України, суд має право відмовити в затвердженні угоди за таких умов:

1) умови угоди суперечать вимогам закону, зокрема, якщо мала місце неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким, ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди;

2) умови угоди не відповідають інтересам суспільства;

3) умови угоди порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб;

4) існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним або сторони не досягли примирення;

5) очевидна неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань;

6) відсутність фактичних підстав для визнання винуватості. У такому випадку досудове розслідування або судове провадження продовжуються у загальному порядку [1].

Цей механізм є важливим інструментом для суду, який дозволяє унеможливити укладення угод у незаконний спосіб. Після того, як суд переконується в можливості затвердження угоди, він ухвалює вирок, яким затверджує угоду і визначає узгоджену сторонами міру покарання. Укладення угоди можливе після моменту повідомлення особи про підозру і до моменту виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення рішення, тобто, угода може бути укладена, наприклад, під час останнього слова обвинуваченого на судовому засіданні. Укладена угода про примирення або угода про визнання винуватості перевіряється під час судового засідання [1].

Згідно з ч. 7 та 8 ст. 474 КПК України, у разі відмови суду в затвердженні угоди, повторне подання угоди в межах одного кримінального провадження є неприпустимим. Положення КПК України не передбачають можливості повторного звернення з угодою навіть стосовно іншого обвинуваченого, якщо, наприклад, у попередньому випадку була допущена неправильна правова кваліфікація чи узгоджене сторонами покарання суперечить вимогам матеріального кримінального закону. О.О. Лесяк у цьому контексті пропонує дозволити повторне звернення з угодою про визнання винуватості у тому ж кримінальному провадженні, якщо будуть усунуті або змінені обставини, визначені п. п. 1, 3 та 5 ч. 7 ст. 474 КПК України, які стали підставою для відмови в затвердженні угоди судом. Якщо ж повторно подана угода все ж не відповідає вимогам законодавства, суд відмовлятиме в її затвердженні, і досудове розслідування або судове провадження буде продовжене у загальному порядку [14, с. 12].

Сьогодні можна спостерігати різноманітність думок щодо інституту угод. Прихильників цього інституту значно більше, ніж його противників. Опоненти інституту угод стверджують, що він суперечить принципу презумпції невинуватості, оскільки особа фактично визнає свою провину у скоєнні злочину. В ч. 1 ст. 62 Конституції України зазначено, що особа вважається невинуватою до того часу, поки її вину не буде доведено в законному порядку та встановлено обвинувальним вирок суду. Як зауважує М. Хавронюк,

презумпція невинуватості має діяти на всіх етапах кримінального процесу до винесення обвинувального вироку суду [15, с. 6].

Проте більшість вчених, зокрема Ю.М. Дьомін, вважають, що угода про визнання винуватості є позитивним явищем, і принцип презумпції невинуватості не порушується, оскільки ця угода потрапляє до суду, і тільки суд має право її затвердити. До цього моменту вона не має юридичної сили, і відповідно особа залишається невинуватою [16, с. 18].

Загалом більшість вчених вважають запровадження цього виду угод прогресивним, оскільки він вигідний як для підозрюваного чи обвинуваченого, так і для прокурора та суду. Для обвинуваченого перевагами укладення угоди про визнання винуватості є: звільнення від кримінального переслідування, уникнення невизначеності щодо покарання в суді, кримінальна відповідальність за менш тяжкий злочин, а в деяких випадках – застосування альтернативного покарання або його зниження.

Основним недоліком інституту угод є проблема можливості оскарження. Потерпілий та підозрюваний чи обвинувачений обмежені в праві подати апеляційну скаргу відповідно до ст. 394, 424 КПК України. Апеляційне оскарження можливе лише за підставами призначення більш суворого покарання або винесення вироку без згоди підозрюваного чи обвинуваченого на призначення покарання.

Також варто зазначити колізію щодо принципу презумпції невинуватості, який передбачає, що особа вважається невинуватою до того часу, поки її вину не буде доведено в законному порядку та встановлено обвинувальним вироком суду. При укладенні угоди особа фактично позбавляється права на судовий захист своїх інтересів і доведення своєї невинуватості. Розширення дискреційних повноважень судді та прокурора може призвести до зловживань, що, в свою чергу, може сприяти поширенню корупційних схем у судочинстві.

Окрім того, проблемним є питання допустимості укладення угоди про примирення в разі вчинення двооб'єктного або багатооб'єктного кримінального правопорушення [4].

Вирішення цього питання знаходиться в площині конкуренції принципів публічності та диспозитивності, яка визначає пріоритети публічного і приватного інтересів та їх взаємозв'язок. З одного боку, в правозастосовній практиці сформувалася усталена позиція, що хоча положення частини 3 статті 469 КПК України прямо не забороняють укладати угоду про примирення між потерпілим та обвинуваченим у разі вчинення останнім двооб'єктного (або багатооб'єктного) кримінального правопорушення, однак у цьому

випадку необхідно керуватися положеннями пункту 2 частини 7 статті 474 КПК України, які зобов'язують суд відмовити в затвердженні угоди, якщо її умови не відповідають інтересам суспільства (оскільки публічний інтерес у конкретному випадку залишатиметься незадоволеним) [4].

Висновки. Інститут угод у кримінальному процесі України, запроваджений у рамках реформування кримінального процесуального законодавства, є важливим кроком на шляху впровадження демократичних стандартів правосуддя та адаптації до європейських вимог щодо захисту прав людини. Зокрема, угоди про примирення та визнання винуватості сприяють оптимізації кримінального процесу, підвищенню його ефективності, гуманізації кримінальної політики та забезпеченню балансу між приватними й публічними інтересами. Огляд законодавчих норм та судової практики свідчить, що укладення угоди про примирення можливе тільки за наявності чітко визначених умов: добровільної згоди всіх сторін, реального відшкодування завданої шкоди або її усунення, а також забезпечення інтересів потерпілого та суспільства в цілому.

При цьому основними ініціаторами угоди є потерпілий, підозрюваний або обвинувачений, а залучення інших осіб до процедури можливе лише за взаємною згодою сторін. Попри безперечні переваги інституту угод – зокрема скорочення строків розгляду справ, розвантаження судової системи та активізацію диспозитивних начал процесу – існують і певні недоліки. Одним із них є ризик тиску на підозрюваного чи обвинуваченого під час укладення угоди про визнання винуватості, що може порушити принцип добровільності.

Також окремі положення законодавства можуть призвести до неоднозначного тлумачення, зокрема у випадку укладення угод за двооб'єктними кримінальними правопорушеннями, коли публічний інтерес може бути порушений. Незважаючи на ці виклики, запровадження інституту угод є важливим етапом розвитку національного кримінального процесуального законодавства. Угоди про примирення та визнання винуватості сприяють розвантаженню судових органів та органів прокуратури, економії часу та бюджетних коштів.

Процес запровадження та поступове збільшення числа таких угод свідчить про успішне перейняття досвіду провідних країн, де цей інститут вже давно діє ефективно.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 26 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. (дата звернення: 27.04.2025).

2. Доценко А. Ю. Шляхи вдосконалення кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Вип. 6(1). С. 100–104.

3. Вільгушинський М.Й. Погоджувальне правосуддя у кримінальній юстиції України: актуальні проблеми впровадження та застосування. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2012. № 6. С. 97–112.

4. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. URL: http://shron.chtyvo.org.ua/Nevidomyi_Avtor/Kryminalnyi_protseualnyi_kodeks_Ukrainy_NPK.pdf. (дата звернення: 27.04.2025).

5. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 1 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.04.2025).

6. Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11.12.2015 № 13. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15>. (дата звернення: 27.04.2025).

7. Діков І.В. Особливості кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. Випуск 1(3). Ірпінь. 2016. С. 96–100.

8. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05>. (дата звернення: 27.04.2025).

9. Повзик Є.В. Правові наслідки визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». Харків, 2013. 20 с.

10. Нестор Н. Сучасні правові основи застосування примирення. *Юридичний журнал*. 2010. № 4. С. 224–229.

11. Мандриченко Ж.В. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.08. Одеська національна юридична академія. Одеса, 2007. 194 с.

12. Повзик Є.В. Правові наслідки визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини (порівняльно-правове дослідження) : монографія. Харків : Право, 2014. 224 с.

13. Минюк Л. Д. Угода про визнання винуватості у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2015. Вип. 1(4). С. 133–137.

14. Лесяк О. Угода про визнання винуватості у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2015. 20 с.

15. Хавронюк М. «Право прокурора», або деякі проблеми угоди про визнання винуватості. *Юридичний вісник України*. 2012. № 28 (16 лип.). С. 6.

16. Дьомін Ю. Інститут угод у кримінальному провадженні: важливі аспекти правозастосування. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 4. С. 11–19.

Анотація

Мкртчян Р. С., Попов С. Ю., Горішний О. О. Інститут угод у кримінальному процесі. – Стаття.

Стаття присвячена аналізу процесуальних положень, що регламентують процедуру ініціювання та укладення угод у межах кримінального процесу України, висвітленню актуальних проблем інституту угод в кримінальному праві. Інститут угод у цій сфері функціонує вже понад тринадцять років, однак наразі зарано стверджувати про його повноцінне впровадження та ефективну реалізацію в практичній діяльності. Впровадження угод у кримінальний процес було, зокрема, спрямоване на пошук ефективних процесуальних механізмів, що дозволяють раціонально використовувати бюджетні кошти, виділені на правосуддя, та зменшити навантаження на правоохоронні органи й суди. У статті основну увагу приділено нормативним положенням, які, незважаючи на тривалу чинність, викликають питання при практичному застосуванні або супроводжуються порушеннями. Встановлено, що інститут угод у кримінальному процесі України, запроваджений у рамках реформування кримінального процесуального законодавства, є важливим кроком до впровадження демократичних стандартів правосуддя та адаптації до європейських вимог щодо захисту прав людини. Зокрема, угода про примирення та угода про визнання винуватості спрямовані на оптимізацію кримінального процесу, підвищення його ефективності, гуманізацію кримінальної політики та забезпечення балансу між приватними й публічними інтересами. Зроблено аналіз законодавчих норм та судової практики чим, засвідчено, що укладення угоди про примирення можливе лише за наявності низки чітко визначених умов: добровільної згоди сторін, реального відшкодування завданої шкоди або її усунення, дотримання інтересів потерпілого і суспільства в цілому.

Встановлено, що саме потерпілий, підозрюваний або обвинувачений є належними суб'єктами ініціації примирення, а залучення інших осіб до процедури можливе тільки за погодженням сторін. Інститут угод, попри свої переваги – зменшення строків розгляду справ, розвантаження судової системи, активізація диспозитивних начал процесу – має і певні недоліки. Зокрема, існують ризики тиску на підозрюваного або обвинуваченого під час укладення угоди про визнання винуватості, що може порушувати принцип добровільності.

Зроблено висновок, що певні положення законодавства залишають простір для неоднозначного тлумачення, зокрема у випадку укладення угод за двооб'єктними кримінальними правопорушеннями, де публічний інтерес може бути порушений. Незважаючи на проблемні моменти, які поки що існують на практиці, впровадження даних угод є кроком вперед у розвитку національного кримінального процесуального законодавства. Угоди про примирення та визнання винуватості сприяють розвантаженню судових органів та органів прокуратури, економії процесуального часу та бюджетних коштів.

Підсумовано, що запровадження цього інституту та поступове нарощення масиву цих угод свідчить про перейняття позитивного досвіду передових країн світу, де такі угоди укладаються давно.

Ключові слова: кримінальний процес, кримінальне провадження, угоди, угода про примирення, угода про визнання винуватості, ініціювання, укладення та виконання угоди про примирення, ініціювання, укладення та виконання угоди про визнання винуватості.

Summary

Mkrtchian R. S., Popov S. Yu., Horishnii O. O.
The institute of agreements in criminal proceedings. – Article.

The article is dedicated to the analysis of procedural provisions governing the initiation and conclusion of agreements within the criminal proceedings of Ukraine, as well as highlighting current issues concerning the institution of plea agreements in criminal law.

The institution of agreements in this area has been functioning for over thirteen years; however, it is still too early to claim its full implementation and effective practical application. The introduction of plea agreements into the criminal process was aimed, in part, at finding effective procedural mechanisms that allow for the rational use of budgetary funds allocated to the judiciary and reducing the workload of law enforcement agencies and courts.

The article focuses primarily on regulatory provisions which, despite their long-standing validity, raise questions in practical application or are accompanied by violations. It has been established that the institution of plea agreements in the criminal procedure of Ukraine – introduced as part of the reform of criminal procedural legislation – is a significant step toward implementing democratic standards of justice and adapting to European human rights protection requirements. In particular, reconciliation agreements and guilty plea agreements are aimed at optimizing the criminal process, enhancing its efficiency, humanizing criminal policy, and ensuring a balance between private and public interests.

The article provides an analysis of legal norms and judicial practice, demonstrating that the conclusion of a reconciliation agreement is possible only under a

set of clearly defined conditions: voluntary consent of the parties, actual compensation for or elimination of the damage caused, and respect for the interests of the victim and society as a whole.

It is established that the victim, the suspect, or the accused are the proper subjects to initiate reconciliation, and the involvement of other persons in the procedure is possible only with the consent of the parties. Despite its advantages – such as reducing the duration of case consideration, alleviating the burden on the judicial system, and reinforcing the dispositive principles of the process – the institution of plea agreements has certain drawbacks. In particular, there are risks of pressure on the suspect or accused during the conclusion of a guilty plea agreement, which may violate the principle of voluntariness.

The conclusion is drawn that certain legislative provisions leave room for ambiguous interpretation, especially in cases involving dual-object criminal offenses, where the public interest may be compromised. Despite existing practical issues, the implementation of these agreements is a step forward in the development of national criminal procedural legislation. Reconciliation and guilty plea agreements contribute to easing the workload of courts and prosecutorial bodies, saving procedural time and budgetary resources.

In summary, the introduction of this institution and the gradual increase in the number of such agreements indicate the adoption of positive international practices from leading countries where these agreements have long been established.

Key words: criminal process, criminal proceedings, agreements, settlement agreement, plea agreement, initiation, conclusion and execution of a settlement agreement, initiation, conclusion and execution of a plea agreement.